

Liesbeth Smit

**ECHE
VROUWEN
KRIJGEN
EEN
KIND**

**De stille revolutie
van de niet-moeder**

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

www.nijghenvanditmar.nl

Copyright © Liesbeth Smit 2019

Omslag- en binnenwerkontwerp Scherpontwerp

Foto auteur Anne van Zantwijk

Omslagillustratie B-D-S Piotr Marcinski

NUR 320 / ISBN 978 90 388 0652 5

**'I AM UNWRITTEN,
CAN'T READ MY MIND,
I'M UNDEFINED.
I BREAK TRADITION,
SOMETIMES MY TRIES,
ARE OUTSIDE THE LINES.'**

Uit: *Unwritten* (2006), Natasha Beddingfield

INHOUD

ECHTE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND	11
Over niet-moeders en oorverdovende stiltes	
'KINDJES' EN 'TROTSE MAMA'S'	39
Moederschapscultuur anno nu en wat we daarbij over het hoofd zien	
IN VERWACHTING	75
Over verwachtingen en sociale druk van anderen – én jezelf	
ZWARTE BLADZIJDEN	119
BYE BYE BABY	127
Over rouw, vervreemding en betekenisgeving	
HET ONVERWACHTE LEVEN	167
De stille revolutie van de niet-moeder	

hoofdstuk 1

**ECHE
VROUWEN
KRIJGEN
EEN
KIND**

**Over niet-moeders en
oorverdovende stiltes**

**'JE BENT BIJ
DE KUST
AANGEKOMEN.
ER ZIJN GEEN
INSTRUCTIES.'**

Denise Levertov, uit: *The Book Without Words*

hoofdstuk 1

Op mijn tiende verjaardag kreeg ik een boekje cadeau. ‘Ik over mezelf’ heette het. Daarin moest ik op allerlei vragen antwoord geven. Van wat mijn lievelingskleur was tot wie mijn beste vriendin, van hoe mijn ouders heetten tot wat ik later wilde worden. De laatste bladzij van dat boekje was leeg, met bovenaan de tekst: ‘Teken jezelf zoals jouw leven eruit ziet als je volwassen bent’. Op die bladzijde tekende ik mezelf. Lachend, met een tennisracket onder mijn arm. Op een enorm grasveld voor een pannenkoekenhuis. Naast mij stond mijn man (‘Kurt’). Verder tekende ik twee honden, een paard en een zwembad.

Van die tekening is vrijwel niets uitgekomen. Mijn geliefde heet Henk, ik heb nooit leren tennissen, paarden vind ik eng, de honden werden een geschifte kat en in mijn tuin is geen plaats voor een zwembad – laat staan een pannenkoekenhuis. Maar één onderdeel van mijn toekomstbeeld bleek wel te kloppen: ik had geen kinderen getekend. Want die zouden er inderdaad niet komen.

Ik ben geen moeder, en alles wijst er inmiddels op dat ik dat ook nooit zal worden. Dat was allesbehalve een rechte lijn van A naar B, en zeker niet zonder emoties. Ik zie mezelf nog staan, de eerste keer dat een stel uit mijn *thirtysomething* vriendenkring ons allemaal – tinging tegen een glas – bij elkaar riep op een feestje. Er ging iets verteld worden. Blij en blozend stonden ze daar, de eersten uit onze roedel die de grote stap hadden gezet. Hij nam het woord. ‘Er komt een baby, Marieke is zwanger.’ Er klonk gegil, gejoel, er werd geklapt en om halzen gevlogen. Maar er gebeurde ook iets anders. Want één vriendin uit ons gezelschap werd vuurrood, barstte vervolgens in tranen uit en liep de kamer uit. Zij en haar man waren blijkbaar al een tijd aan het proberen om zwanger te worden en dat lukte maar niet. Wat er op dat moment gebeurde kon ze emotioneel niet aan. Haar reactie was pijnlijk en werd als een beetje ongepast ervaren. Terwijl het eigenlijk, voor het eerst even zichtbaar voor ons allemaal, alleen maar blootlegde welke grote en vaak verborgen emoties er komen kijken bij een kinderwens. Wat ik me van dat moment echter vooral herinner is dat ik een kanteling voelde. Alsof we door die ene mededeling allemaal veranderden. Tot die tijd waren we zomaar wat vrolijke, achteraf gezien misschien wat verwend, dertigers voor wie het

ECHE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

leven vooral leek te bestaan uit borrels, banen, eerste koophuizen en vakanties. Ja, we hadden de eerste huwelijken al gevierd met elkaar, maar daar waren we vooral aan het dansen en feesten geweest. Dacht ik. Verder bouwden we voorlopig aan een leven dat met name in praktische zin verder ging dan het studentenleven, waar we eigenlijk nog maar net uit leken te komen. Dat daar ook kinderen bij gingen horen, was tot dat moment nog niet bij me opgekomen.

Bijna twee jaar later stond ik in hetzelfde gezelschap. Nu hadden wij iets te vertellen. Ook ik kreeg gegil en gejoel. Er werd geklapt, geproost en om mijn hals gevlogen. Vierendertig was ik, en in verwachting. Echt heel lang hadden we er niet over nagedacht, maar leuk was het wel. Dat veranderde toen ik plotseling een zware miskraam kreeg en in het ziekenhuis belandde. Waarna mijn bestaan pas écht kantelde. Nooit eerder – en daarna ook nooit meer – heb ik ervaren wat ik toen ervaarde. Wat een enorm verdriet er blijkbaar los kan komen als je een kind verliest. Ook als dat nog ‘maar’ 14 weken is. ‘Ach, het was in de foetus-fase,’ zeiden mensen om me te troosten. En ook: ‘Joh, je weet tenminste dat je zwanger kúnt worden.’ Of, de gênantste: ‘Nou, snel weer aan de slag, meid!’ Bij mij gebeurde alleen iets heel anders. Want ik belandde in die periode in een vreemde, mistige maar tegelijkertijd zeer doortastende toestand die ik achteraf nog het beste kan omschrijven als een periode van totale eenzaamheid en een diep gemis vol heimwee-naar. Terwijl ik ondertussen probeerde de schijn op te houden. Want vreemd genoeg dacht ik dat ik het hier niet hardop over moest hebben. Om mezelf te beschermen tegen reacties van anderen, maar vooral als poging om mijn verlies voor mezelf te relativieren. Alsof ik een onduidelijke schaamte ervaarde, en het gevoel iets ‘fout’ gedaan te hebben in wat zo intiem en persoonlijk was. Dus ging ik meteen weer naar mijn werk. Met mij ging het prima. Ik redde me wel. Het moest weer normaal worden. Nee, ik hoefde er niet over te praten en afspreken hoefde ook niet, dank je wel. De gynaecoloog stelde me na een uitgebreid onderzoek gerust dat ik nog steeds kinderen kon krijgen en dat er niets mis was met mijn lichamelijke functies. Dat dit soort dingen nu eenmaal gebeurden, bij 1 op de 4 vrouwen, en ik nog jong genoeg was om. Maar iets in mij was definitief veranderd. En niet alleen in mij. Niet

hoofdstuk 1

lang daarna verbrak mijn toenmalige partner onze relatie. Ik houd mezelf soms nog weleens voor dat dat kwam doordat hij niet kon omgaan met wat ons overkwam, al weet ik allang dat dat niet waar is en wij geen goede relatie hadden. Hoe dan ook: ik was vierendertig en mijn leven leek vanuit het niets compleet tot stilstand te zijn gekomen. En daarmee mijn toekomst ook. Die klap had ik op geen enkele manier zien aankomen.

Zes maanden later stond ik met twee van mijn zussen ergens op een berg in Portugal. Het was Kerstmis, ze hadden deze wandelvakantie al veel eerder gepland, maar natuurlijk mocht ik aanhaken. Ik zou binnenkort verhuizen naar een single-flatje, rookte op dat moment als een ketter en werkte veel te hard. Alles had ik voorbij zien komen dat jaar. Maar ik zweeg erover, tegen iedereen. De zwangerschapstest, mijn veranderende lichaam, mijn buik en borsten vol belofte, de echo's, de verloskundige die me kordaat vertelde dat ik geen rosbief meer mocht eten en me verstandige folders meegaf, mijn moeder die in huilen uitbarstte toen ik vertelde dat ze voor het eerst oma zou worden, een vriendin die in haar enthousiasme, maar ook in pijnlijke onbezonnenheid, meteen zes hippe rompertjes en een duur babyboek voor me kocht. Als voorschot op iets wat er nog niet was. Hoe ik 's avonds in bed voorzichtig babynamen verzon. Cecilia voor een meisje, James voor een jongen. Die ene nacht op een verlaten spoedhulp. De stille, zakelijke paniek daar, toen bleek dat ik veel te snel veel te veel bloed verloor. De opgepiepte gynaecoloog die in de rap vrijgemaakte, felverlichte operatiekamer meteen haar laden vol tangen opentrok. Voor een verdoving was geen tijd meer. En ik, die in haar stalen stoel, vastgemaakt bij mijn enkels, toch nog even vroeg of dit pijn ging doen. Hoe ze me recht aankeek en 'nee' zei. En loog. Maar ik kan dat haar nog steeds niet kwalijk nemen. Er was op dat moment geen enkel alternatief.

Verdriet is als een slang in de jungle. Je weet dat hij er is en hij je altijd eerder ziet dan jij hem. Dat hij sterk en giftig is. En hij je het liefst overvalt als je er niet op voorbereid bent. Wie er eenmaal door wordt gebeten moet de wond uitzuigen, het gif uitspuwen, zich meteen verbinden, van de schrik bekomen, proberen te vergeten en voortaan vooral uit die jungle blijven. Maar waar niemand zich tegen kan

ECHE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

wapenen is dat het verdriet daarna gewoon blijft. Sluw zonnend in het hoge gras wacht hij rustig af, hij kent je al. In camouflagedkleuren blijft hij daar kalm liggen, net zolang tot je niet meer op hem berekend bent. Waarna hij je alsnog pakt. Mijn slang pakte me die dag in december, boven op die berg in Portugal. ‘Vandaag was mijn uitgerende dag,’ zei ik, niet eens meer in staat om te huilen. Mijn zus zei, bij gebrek aan betere woorden, alleen maar: ‘Het komt wel goed, Lies, jij bent sterker dan je nu misschien denkt.’

Dat moment is nu tien jaar geleden. En ik weet nog steeds niet of ze gelijk had. Ik weet wel dat ik geen moeder ben geworden. En ik dat ook niet meer word. Waar om mij heen vriendinnen, collega’s en later diezelfde zus het steeds drukker kregen met de geboortes van hun kinderen en het bouwen aan hun kersverse gezinnen, leerde ik wennen aan een leven als single vrouw. Dat ging met vallen en opstaan, en het is misschien maar goed dat ik in die tijd niet wist dat het nog tot mijn eenenveertigste zou duren voordat de opgestoken storm in mijn persoonlijke leven weer zou gaan liggen. Ja, er waren in die jaren weleens dates, er waren pogingen tot een relatie, maar er was vooral ook veel eenzaamheid. Dat ik intussen fulltime op een redactie van een groot vrouwenblad werkte hielp ook niet echt mee voor mijn gevoel van onthechting. De gesprekken tijdens de lunchpauze leken vrijwel altijd te gaan over ‘typische vrouwenzaken’ als zwangerschappen, kinderen, echtgenoten, de juffen van school, rapporten en pubers. ‘Weet je wat het is,’ zei een vrouwelijke collega in die tijd tegen niemand in het algemeen, ‘als je geen kinderen hebt zul je je leven toch langs ándere lijnen moeten gaan invullen. Door veel te gaan reizen of zo, een pleegkind misschien. Maar je zult een nieuw doel moeten zoeken, hè, je tijd anders moeten leren invullen. Anders wordt het zo nietsig.’ Dat ik een hekel heb aan alleen reizen en er in mijn leven op dat moment totaal geen vooruitzicht was op een kind van mezelf, laat staan op zoiets groots als een pleegkind, zei ik niet. Maar dat mijn leven misschien wat ‘nietsig’ kon gaan worden, daar was ik wel bang voor. Het punt was alleen dat ik langzamerhand steeds minder duidelijk wist waar dat precies aan lag. En intussen tikte de tijd door.

hoofdstuk 1

DE CIJFERS IN NEDERLAND:

1 op de 5 Nederlandse vrouwen krijgt geen kind.
Dat percentage is sinds 1990 onveranderd, de prognose voor 2020 laat hetzelfde zien.

Op 1 januari 2018 waren **720.000** Nederlandse vrouwen van boven de 40 jaar geen moeder. Dit aantal is als volgt opgedeeld:
40 - 50 jaar: 200.000 | 50 - 60 jaar: 221.000 | 60 - 70 jaar: 159.000
70 - 80 jaar: 85.000 | 80 - 90 jaar: 45.000 | 90 jaar en ouder: 10.000

Slechts **de helft** van de vrouwen tussen de 18 en 43 jaar die eraan toe is om een kind te krijgen, woont samen met een partner.

Hoger opgeleide vrouwen zijn met **21 procent** iets vaker 'kinderloos' dan lager opgeleide. Daarnaast zijn ze gemiddeld vier jaar later toe aan kinderen.

Lager opgeleiden hebben vaker onvoldoende financiële middelen om aan kinderen te beginnen en hebben ook minder vaak een geschikte woning.

'Onvrijwillige onvruchtbaarheid' hindert **10 procent** van de vrouwen tussen de 35 en 42 jaar.

10 procent van de mensen zonder kinderen kiest daar bewust voor.

ECHTE
VROUWEN
KRIJGEN
EEN
KIND

Bij **80 procent** van alle vrouwen (en mannen) zonder kinderen, spelen andere omstandigheden dan onvruchtbaarheid of geen kind willen een doorslaggevende rol.

Van de onvruchtbare vrouwen (en mannen) heeft **10 procent** een stief-, pleeg- of adoptiekind.

Vrijwel alle Nederlandse jongeren onder de 23 verwachten dat ze later kinderen krijgen.

Vrouwen krijgen momenteel gemiddeld **1,7 kind**, het ideaal ligt op **2,25 kinderen**.

De gemiddelde leeftijd waarop Nederlandse vrouwen een eerste kind krijgen is momenteel **29,8 jaar**.

Bijna **90 procent** van de mannen en vrouwen zonder kind verwacht dat de vrijheid om te doen wat je wilt minder wordt na de geboorte van het eerste kind.

Van de vrouwen zonder kinderen verwacht **58 procent** dat een kind krijgen schadelijk zal zijn voor hun loopbaan. **24 procent** van de mannen denkt dat.

hoofdstuk 1

Met de kennis van nu weet ik dat geen kinderen krijgen voor een vrouw net zo'n ingrijpende levensverandering is als wel moeder worden. Of die keuze nu vrijwillig is gemaakt, of omdat dat door omstandigheden buiten jezelf om voor je wordt besloten. En hoewel de oorzaken daarvan zich doorgaans beperken tot een 'ze kon het niet' of 'ze wilde het niet', is de werkelijkheid vele malen genuanceerder, grilliger en vooral complexer. Sterker: er zijn maar liefst zo'n 300 verschillende redenen voor het niet-krijgen van kinderen. Variërend van het niet kunnen betalen tot (nog) geen goede woning hebben. Van een ongelukkige jeugd tot chronisch ziek zijn en/of de angst om bepaald DNA door te geven. Van een partner die de relatie verbrak tijdens een ivf-traject, tot gewoon geen moedergevoelens hebben en daar soms zelf ook best verbaasd over zijn. En dat verhaal wordt nog maar zelden verteld, en al helemaal niet in Nederland.

Terwijl het bestaat: geen kinderen hebben omdat 'het zo ging'. Ik ben daar zelf een voorbeeld van, en ik weet inmiddels ook dat ik daar absoluut niet de enige in ben. Maar als je momenteel het woord 'sociale onvruchtbaarheid' intikt op google, krijg je welgeteld één hit. Doe hetzelfde met termen als 'childless by circumstance' of 'social infertility', en de buitenlandse artikelen, blogs en onderzoeken vliegen je ineens om de oren. Waarmee ik maar wil zeggen: het onderwerp 'geen kinderen hebben' vanuit een menselijk perspectief bekijken, waarbij toeval en/of sociale omstandigheden vaak een grote rol spelen, is bij ons gewoon nog niet zo'n issue. Waardoor vrouwen zonder kinderen nog steeds worden 'weggezet' als ofwel 'zielig' als er onvruchtbaarheid speelt, of als 'een beetje raar' als het om een bewuste keuze gaat. Terwijl deze redenen bij slechts 20 procent van alle gevallen van geen kinderen hebben aan de orde zijn. Maar over die 'rest', vrouwen zoals ik dus, horen we zelden iets. En die stilte, weet ik, dient niemand. Sterker nog: stiltes rond een onderwerp zijn meestal juist een teken dat er heel veel over te vertellen valt.

Intussen is de onwetendheid rondom 'kinderloosheid' groot, en daardoor kunnen mensen soms verrassend hard of ongemakkelijk op 'ons' reageren. Boordevol goedbedoelde adviezen als 'wel een beetje opschieten, hoor' of 'neem nou maar eerst een kind, dan komt die man vanzelf'. Maar de vrouw die dit moet aanhoren kan daardoor al snel het gevoel

ECHTE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

krijgen dat zij het verder maar in haar eentje moet uitzoeken. In een wereld die lijkt te draaien om het moederschap als hoogste doel voor een vrouw. Die daardoor bang kan worden dat een leven zonder kind een ongelukkig leven is. Of een onvervuld leven. Of een leven waarin ze het 'verkeerd' heeft gedaan. En waar ze zich voor moet 'verdedigen'.

Dat komt mede doordat de verbeeldingsarmoede rond het niet-moederschap nog altijd enorm is. In de literatuur wordt 'kinderloosheid' bijvoorbeeld vaak verbeeld door plaatjes van kale bomen, doodlopende wegen of lege handen. Terwijl de 'kindvrije' vrouw daarin juist weer een gat in de lucht springt op een of andere verre vakantieberg. En ook de taal die wordt gebruikt om een leven zonder kinderen mee aan te duiden, is verbluffend eenzijdig en vervreemdend. Vol woorden als 'onvrijwillig kinderloos' of de bijbehorende afkorting 'OK-vrouw', terwijl er niets oké's aan de hand is. Woorden als 'kindvrij', waarbij een kind een last zou zijn waar je vooral ver weg van moet blijven. Maar ook vol emotieloze begrippen voor zaken die zelden emotieloos zijn, zoals 'miskraam' of 'onvruchtbaarheid'. Dergelijke taal benadrukt vooral gebrek en gemis, alsof de vrouwen die dit overkomt met afstand en zakelijkheid benaderd moeten worden. Daarmee worden ze dus eigenlijk 'ontmenselijkt' in wie ze zijn, en in wat hun verhaal over hen zegt. Verhalen die bovendien maar al te vaak tot simpele stereotypen worden teruggebracht, ook als dat goedbedoeld is. Bijvoorbeeld in artikelen met koppen als 'Mariëlle is bewust kinderloos en supergelukkig!', alsof deze 'supergelukkige' Mariëlle een opvallende uitzondering op een verder droevige regel zou zijn.

En dat alles verbaast mij enorm. Niet in de laatste plaats omdat ik het ooit zelf ervaarde, al was ik toen nog niet in staat te benoemen waar mijn ongemak door werd veroorzaakt. En toen ik eenmaal wél begreep waar dat om draaide, twijfelde ik lange tijd of ik daar wel over durfde te schrijven omdat het zo'n persoonlijk onderwerp is. Dat ik dat nu toch doe is omdat ik mijn verbazing over de stereotypering en taboesfeer die nog steeds om 'kinderloosheid' en alle verschijningsvormen ervan hangt, wist te vervangen door informatie, nieuwe kennis, ervaringsverhalen en cijfers.

Want dat vrouwen moeder worden mag dan de maatschappelijke norm zijn, de tijden veranderen ook. Zo is in het buitenland het percen-

hoofdstuk 1

tage vrouwen zonder kinderen al jarenlang exposief aan het groeien. In Duitsland en Engeland ligt dat tegenwoordig op 25 procent, Spanje nadert zelfs de 30 procent. Wat daarbij vooral opvalt is dat die stijging niet alleen wordt veroorzaakt door de heersende aanname dat met name hoogopgeleide vrouwen langer wachten met kiezen voor het moederschap, met alle mogelijke vruchtbaarheidsproblemen van dien. Ook steeds meer middelbaar en lager opgeleide vrouwen leiden een leven zonder kinderen. En natuurlijk zijn er vrouwen die het niet zeker weten. Vrouwen die weliswaar een partner hebben die het misschien wil, maar bij wie de twijfel groter is dan de wens. En ook voor hen kan de sociale druk enorm zijn. Zoals voor de jonge vrouw die ik sprak voor dit boek. Haar zus had al twee kinderen, haar moeder had thuis op de schouw een gipsen fotolijstje staan met foto's van die twee kleinkinderen erin, omringd door engeltjes. Naast dat lijstje stond een identiek exemplaar. Maar dan zónder fotootjes erin. 'Dat heeft ze alvast voor mij en mijn mogelijk toekomstige kinderen neergezet,' vertelde ze mij. 'Dat vindt ze eerlijk naar mij en mijn zus toe. Maar ik weet helemaal niet of ik het wel wil. Mijn vriend wil het, ik heb de leeftijd ervoor, mijn moeder verwacht het van me. Het móét allemaal zo erg. Maar wat als ik het niet doe? Ik ben zo bang voor spijt. Niet voor het niet-krijgen van kinderen, maar juist voor spijt dat ik heb toegegeven aan de sociale druk van anderen. En daardoor door hen een leven ga leiden dat ik zelf anders had willen inrichten.'

'Kinderloosheid' zit vaak veel ingewikkelder en emotioneler in elkaar dan op het eerste gezicht lijkt. Daarbij zijn er tegenwoordig zo veel manieren om zwanger te raken dat, voor wie dat niet lukt, schuld en schaamte op de loer liggen. Want als 'alles' kan, wat heb jij dan 'fout' gedaan dat het niet gebeurde? Vandaar ook dat deze groep niet snel publiekelijk de aandacht zoekt. Want als er één onderwerp is dat nog steeds omgeven is met veel beste stuurliu, aannames en misverstanden, is het wel een leven zonder kinderen. Om nog maar te zwijgen van het (stille) oordeel waar deze groep mee te maken kan krijgen. Een groep die ook nog eens uit vele honderdduizenden vrouwen bestaat.

En dat is best veel. Zeker als je ziet hoe Nederland op dit moment omgaat met het fenomeen 'moederschap'. Je hoeft maar een willekeurige Bruna in te lopen om daar de talloze mama-bladen te zien liggen. De *Kek Mama*, de *Fabulous Mama*, de *VIVA Mama* en de *Ouders van*

ECHE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

Nu. En de maatschappelijke nadruk op moederschap stopt niet bij de tijdschriftenschappen, die zijn slechts een signaal van iets wat veel dieper geworteld is. Dat is de huidige maatschappelijke norm dat moeder worden 'normaal' is. En geen moeder worden dus niet. Want wie dat niet wordt of is, om wat voor reden dan ook, is op z'n minst toch 'anders'. Zeker als het een vrijwillige keuze betreft. En die dominante overtuiging over het moederschap, en daarmee dus ook het vrouw-zijn, valt misschien niet echt op, totdat je er zelf mee te maken krijgt. Waarna het onmogelijk wordt om het *niet* meer te zien.

Een mooi voorbeeld hiervan was de aankondiging van het thema van de Boekenweek van 2019: 'De moeder, de vrouw'. Met name op social media waren de geïrriteerde reacties van bekende en onbekende Nederlanders overweldigend, vol van 'welkom in 1950 allemaal'. Maar ik begreep de ophef niet. Want dit ging niet over 1950. Dit ging gewoon over anno nu, *right in your face*. Een tijd waarin de belangrijkste maatschappelijke rol van vrouwen inderdaad nog steeds die van moeder is, en we elkaar onderling bovendien sterk aanmoedigen dat vooral zo te houden. Waarin een kind krijgen soms bijna een kwestie van lifestyle lijkt te zijn. Als een maakbare, hippe keuze, die volledig gestoeld is op oorzaak, gevolg, op tijd beginnen, niet te kieskeurig zijn als je single bent en die vooral de ultieme vervulling als resultaat heeft. 'Liefde,' verzuchtte fulltime-moeder Romy Boomsma vorig jaar bij een foto op immens populaire Instagrampagina. Daarop stond zij hoogzwanger in lingerie met een vredige glimlach op haar gezicht terwijl ze haar dochter in de lucht hield. De vele reacties waren vol 'wauwie', hartjes, complimenten en 'prachtig, puur en mooi!'

En daarmee gaf Romy in één klap een gezicht aan die onuitgesproken, diepgewortelde maatschappelijke overtuiging: 'echte' vrouwen krijgen een kind. Ook in deze tijd. En dus is het ongemak rond vrouwen bij wie dat niet het geval is, groot. En is het rond 'ons' vaak stil. Ja, je vindt ons terug op websites over onvruchtbaarheid zoals freya.nl of kinderloosleven.nl. Er bestaan diverse gesloten fora voor ongewenst kinderloze vrouwen die in ivf- of andersoortige vruchtbaarheidstrajecten zitten. Soms kom je ons tegen in kerstnummers van damesbladen, met artikelen als 'Mijn verlies' of 'Ik heb geen kind meer, maar zal altijd moeder blijven'. Dat zijn vrijwel altijd enorm verdrietige en

hoofdstuk 1

emotionele ervaringsverhalen, vol geknakte hoop, diepe rouw en lege handen. Verhalen die ik soms herken, en soms ook niet. Maar tegelijkertijd ook verhalen die mij, inmiddels tien jaar na mijn rampjaar, eigenlijk niet verder helpen.

Want ik ben dan wel geen moeder geworden, ik heb nog steeds een leven, en dromen en ambities. Goed, ik heb geen kinderen, maar ik ben, hoe verdacht dat nu misschien nog klinkt, inmiddels ook bijzonder gelukkig. Ondanks alles, en misschien wel dankzij alles. Maar van dit soort vrouwen, vrouwen zoals ik, zijn nog steeds weinig publieke voorbeelden of rolmodellen te vinden. Niet omdat ze er niet zijn, want ik weet dat ze bestaan. Maar omdat het gewoon zelden over 'ons' lijkt te gaan. En 'wij' die aandacht ook vrijwel nooit vragen. Waar een vrouw met kinderen zichzelf met gemak in een nieuw gezelschap voor kan stellen als 'Ik ben die en die, en ik heb twee kinderen' klinkt het alternatief voor vrouwen zonder kinderen nog steeds een stuk minder neutraal. Anders gezegd: ik zou mezelf nooit voorstellen met de woorden: 'Ik ben Liesbeth, en ik ben kinderloos.' Maar waarom is dat eigenlijk? Waarom is zeggen dat je geen kinderen hebt niet precies zo'n mededeling als zeggen dat je ze wél hebt? Ongeacht de reden daarvan?

Tuurlijk, in een-op-eengesprekken laten we echt wel van ons horen. Maar die gesprekken worden vaak in stilte gevoerd, terwijl ze enorm waardevol zijn. Zo raakte ik tijdens een perspresentatie in gesprek met een kennis. Halverwege het gesprek vroeg ik haar of ze eigenlijk kinderen had. Haar antwoord was 'nee'. 'Aha, nou ik ook niet.' Dat bleek het startschot voor een gesprek waarin we er in moordtempo achter kwamen of, en waar, er verdriet zat. Of deze situatie vrijwillig was geweest, of niet. Of er stiefkinderen in het spel waren via een partner, en hoe we daarmee omgingen. Of we het 'misten' om geen kind van onszelf te hebben. En of dat op onze leeftijd eigenlijk uitmaakte. Of er neefjes en nichtjes waren, en hoe frequent we die zagen. Of er 'spijt' was, en waarom we dat allebei zo'n vreselijk woord vol vooronderstelde maakbaarheid vonden. Binnen tien minuten kreeg ik meer emotionele informatie van deze vrouw dan ik waarschijnlijk had gekregen als we allebei kinderen hadden gehad en we daarover aan de praat waren geraakt. Dat gesprek luchtte op, zoals het mij altijd oplucht en vrolijk stemt als ik leuke, sterke, inspirerende vrouwen ontmoet die

ECHE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

net als ik geen kinderen hebben. Omdat ik me dan even aan hen optrek, me gerustgesteld voel, en dat hopelijk andersom ook zo is. Want deze vrouwen zetten de vooroordelen over onze 'situatie' onbewust op scherp. Door gewoon te zijn wie ze zijn en daar gelukkig, volwassen en relaxed onder te zijn. En dus allesbehalve die zogenaamd gefrustreerde, gemankeerde of eenzame kattenvrouwtjes vol onverwerkt verdriet, voorondersteld egoïsme of ondoordachte keuzes. Toch vroeg ik me achteraf af waarom deze vrouw en ik ons gesprek op zo'n samenweerderige toon hadden gevoerd. Ik herkende me zeker in sommige delen van haar verhaal en dat deed me goed. Maar tegelijkertijd gaf ons eensgezinde gefluister me ook een ongemakkelijk gevoel. Waarom was dat eigenlijk? Vonden wij zélf eigenlijk wel dat ons verhaal het vertellen waard was? En wie hielden we precies bij ons weg door dat niet te doen?

'Ik ben zo bang dat je spijt krijgt, Lies. Ik gun het jou dat je moeder wordt.' Woorden van mijn vriendin Y., moeder van twee, die als een van de weinigen de afgelopen jaren regelmatig bleef vragen naar het mogelijke bestaan, de staat dan wel aard van mijn eventuele kinderwens. Hoewel ik haar moest teleurstellen, waardeerde ik haar pogingen enorm. Ze vroeg het tenminste eerlijk en rechtstreeks en liet zich niet door mij afschepen met ontwijkende of rationele antwoorden. Toch had ik hét antwoord intussen niet, en had ik dat antwoord bovendien steeds minder. Naarmate de tijd verstreek groeide ik namelijk steeds verder over die diepgewortelde aanname heen dat alle vrouwen een kind moeten of willen krijgen. Van het idee dat mijn geluk en levensinvulling in een kind besloten moeten liggen. Dat ik 'spijt' zou krijgen van mijn persoonlijke keuzes daarin en mijn leven in het algemeen, dat ineens vele malen minder maakbaar en complexer bleek te zijn dan om mij heen vaak het geval leek. Intussen maakte ik mijn keuzes nog steeds bewust. Alleen. Omdat dat nu eenmaal wel moest, of ik dat nu leuk vond of niet. Tot ik uiteindelijk geen keuzes meer wilde, of kon, maken waarna ik besloot dat het tijd werd om mijn leven opnieuw te gaan bekijken. En de jaren die achter me lagen, af te sluiten. 'Ik word nooit moeder,' zei ik dus op mijn eenenveertigste verjaardag tegen mijn beste vriendin. 'Zo is het, en niet anders. Ik wil niet meer ergens

hoofdstuk 1

op wachten. Niet op een man, niet op een kind, of op allebei. Ik wil aan het tweede deel van mijn leven beginnen.' Het was de eerste keer dat ik dat hardop zei. En de opluchting was groter en bevrijdender dan ik ooit had verwacht.

'Nederland heeft een enorm sterke moederschapscultuur,' vertelde Femke Halsema (moeder van een tweeling) mij ooit tijdens een interview. 'En die is zeer dominant, als je erop gaat letten. Ga naar Frankrijk of naar Israël en je zult zien dat daar heel anders wordt omgegaan met vrouwen en moederschap als levensinvulling. Minder dwingend, dat vooral.' Daarmee gaf ze woorden aan wat ik al had gemerkt. En dat is hoe ontzettend lastig, verwarrend en eenzaam het kan zijn om binnen die dominante norm overeind te blijven, als jouw verwachtingen of levensloop ineens 'afwijkende' trekken beginnen te vertonen. En al helemaal als je, zoals ik ooit deed, blijft dromen van een leven waarin liefde, een huwelijk of moederschap ooit een grote rol zullen gaan spelen. Terwijl daar *uiteraard* alternatieven voor bestaan. 'Otherhood', noemt de Amerikaanse schrijfster Melanie Notkin dat in haar gelijknamige boek uit 2015. In het Nederlands heb ik nog geen mooier of liefdevoller woord kunnen bedenken dat deze lading dekt. Dat is dat het heel goed mogelijk is om een vervuld en gelukkig leven te leiden zonder kinderen, ongeacht wat er in de rest van je leven gebeurt, of gebeurd is. Dat is misschien een *ander* leven. Maar daarmee nog geen *minder* leven.

Dit boek is mijn poging om het huidige beeld dat bestaat over het niet-moederschap, te verbreden. Omdat de weg daarnaartoe over veel meer gaat dan alleen verdriet en vervreemding aan de ene kant, of bevrijding en bewustzijn aan de andere. Dat gaat bijvoorbeeld ook over er alsnog bewust voor leren kiezen, zelfs als de omstandigheden die 'kindvrije' keuze van je vroegen. Over vervreemdende, stereotiepe verbeeldingen van niet-moeders in series en films, maar ze daar zelden op een normale of inspirerende manier in terugvinden. Dat gaat over verwachtingen van anderen, maar ook van jezelf. Over alle vragen, opmerkingen en goede raad die je krijgt, ook als je daar niet om gevraagd hebt. Over je rol als vrouw, en de maatschappelijke eisen die daar (onbewust) nog steeds aan gekoppeld zijn. Dat gaat over afscheid nemen, soms rouwen en opnieuw beginnen, over jezelf ver-

ECHE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

anderen en je leven opnieuw richting geven. Dat gaat over daten na je vijfendertigste tussen de kraamvisites door. Over vriendinnen die ineens ‘chips’ gaan zeggen in plaats van ‘shit’. Maar dat gaat vooral over je ‘tribe’ herkennen en een vervuld leven (leren) leiden als vrouw zonder kind. Of je dat leven nu gekozen hebt, of dat het je overkomen is. Want dat leven bestaat. En daar weet ik inmiddels alles van.

Het wordt zo langzamerhand tijd dat we wat meer openlijke informatie krijgen en geven over wat ik het ‘onverwachte leven’ ben gaan noemen. En dat we hardop delen waar dat onverwachte leven, een leven zonder kinderen, nu eigenlijk over gaat en over kán gaan. Zonder misplaatste schaamte of het gevoel niet ‘goed genoeg’ te zijn. Zonder je te moeten verdedigen of te zwijgen om er maar ‘vanaf’ te zijn. Dat doe ik voor iedereen die zich in dit boek hopelijk gehoord en (h)erkend gaat voelen. Maar ook voor mezelf. Want ik heb besloten te gaan schrijven wat ik tien jaar geleden, tijdens en na mijn rampjaar, zélf best had willen lezen. Zodat ik wat beter was voorbereid op de specifieke rouw en stille afscheidsrituelen die voor ‘onze’ soort gelden. Maar vooral over wat het betekent om dat leven vervolgens opnieuw in te vullen. En over hoe dat leven eruit kan gaan zien. Als een vrouw die ertoe doet, en die op een gezonde manier omgaat met wat haar is overkomen of waar ze voor heeft gekozen. Dan had ik me in die jaren misschien beter en sterker gevoeld, te midden van alle oorverdovende stiltes, superieure aannames en soms goedbedoelde adviezen.

Het precieze antwoord had ik daarbij niet, en heb ik soms nog steeds niet. *Echte vrouwen krijgen een kind* is dan ook niet bedoeld als antwoord, het is bedoeld als een begin. En dat verhaal is deels gebaseerd op mijn persoonlijke ervaring, waarvan ik jarenlang dacht dat ik er nooit over zou praten, laat staan erover zou schrijven. Maar de tijd heeft gelukkig veel veranderd, en de kennis die ik tijdens het schrijven van dit boek opdeed, ook. En natuurlijk weet ik het best: ‘Echte vrouwen krijgen een kind’ is net zoiets als ‘Echte mannen huilen niet’. Het is (zelf)ondermijmend en vooral: het is niet waar. Maar ik heb met deze titel hopelijk wel meteen de aandacht. En dat is precies mijn bedoeling. ‘Hoezo: “echte” vrouwen?’ zei – wederom – mijn zus toen ik haar vertelde wat ik van plan was. ‘Als ik met piekhaar op het schoolplein sta en naar huis race om iedereen te eten te geven en daarna op een feestje een kinderloze

hoofdstuk 1

vrouw ontmoet met mooie nagels, perfect uitgekozen kleding en alle vrijheid van de wereld weet ik eigenlijk niet wie op dat moment meer “vrouw” is.’ En daar heeft ze gelijk in, want ‘echte’ vrouwen bestaan natuurlijk niet. En de aan- of afwezigheid van kinderen zou daar al helemaal niets mee te maken moeten hebben.

Toch kreeg ik ook andere reacties. Van mijn ‘ongewenst kinderloze’ vriendin Wendy bijvoorbeeld, met wie ik in de jaren na mijn rampjaar vaak zeer intieme gesprekken had: over ons huidige leven, over de talloze keren dat wij onze vriendinnen of collega’s om de nek vlogen omdat we tijdens een afspraak ‘terloops’ vroegen waarom ze ineens geen wijn maar spa rood bestelden. Want die momenten gingen bij anderen natuurlijk gewoon door. Over alle babyshowers en soms zelfs een geboorte waar we bij mochten zijn, waar we steeds weer lachend en dolblij bij stonden. Uiteraard, want het geluk van onze geliefden was ook ons geluk. Over de vele kraamvisites waar we heen gingen om verse baby’tjes te knuffelen en te besnuffelen. En dat er dan altijd wel iemand was die moest zeggen: ‘Dat staat je goed, zeg. Wil jij niet ook...?’ Maar vooral over hoe totaal onvoorbereid we eigenlijk waren op onze plots nieuwverworven maatschappelijke positie. En hoe we die in stilte ervaarden.

Ik denk nog vaak terug aan die gesprekken met haar. Want wij waren natuurlijk niet ‘zielig’, allesbehalve. Maar intussen leken we tot onze grote verbazing toch ineens niet meer echt mee te doen. Dus hielden we ons als steeds officiëler wordende ‘kinderloze vrouwen’ staande in dat zo plotseling opgekomen enorme leger van vrouwen die zo overduidelijk en soms ook superieur door het land der moederschap leken te marcheren. Dat ging regelmatig met de moed der wanhoop, al deelden we dat alleen met elkáár. Want met ons ging het prima, wij redden ons wel, met ons was niets aan de hand. Intussen stonden we net iets te vaak voor ánderen te applaudisseren. Voor hún geluk, hún vruchtbaarheid, hún succes in de liefde, hún stabiele levens. Maar wie juichte er eigenlijk voor vrouwen zoals wij?

Toen ik dus afgelopen zomer aan Wendy vertelde waar dit boek over ging en vooral dat het dóórging, viel ze even helemaal stil. En dat wil wat zeggen in haar geval. Waarna ze antwoordde met: ‘Dit is zó geweldig. Ik kan bijna niet geloven dat het echt gaat gebeuren. Ik kan

ECHTE VROUWEN KRIJGEN EEN KIND

wel janken, Lies. Maar shit, ik word er ook nu al zenuwachtig van. Voor je het weet word je straks weggezet als zo'n woedende, kinderloze vrouw.' En precies die reactie was pas écht mijn groene sein. Want ik ben geen woedende, kinderloze vrouw. Ik ben gewoon een vrouw zonder kinderen. En ik ben zeker niet de enige. Hoog tijd dus om het licht te zetten op 'ons'. Met liefde. Want wij bestaan, en het is tijd dat we terug gaan praten.

UN VOCABULAIRE HORRIBLE: KINDERLOOS! ONVRIJWILLIG! ONVRUCHTBAAR! DE OK-VROUW! KINDVRIJ!

(uhm... maar wat is er precies mis met gewoon: 'vrouw zonder kind'?)

Wie gaat zoeken naar woorden om het niet-moederschap te beschrijven komt er al snel achter dat de taal daaromheen onnodig lelijk is. Denk bijvoorbeeld aan termen als 'kinderloosheid' of de 'OK'-vrouw, waarbij OK staat voor 'Ongewenst Kinderloos'. In dit boek gebruik ik beide woorden niet, omdat daarin naar mijn smaak de ongewenstheid en het gebrek te veel worden benadrukt. Op zoek naar een betere definitie stuitte ik op 'kindvrij' of 'bewust kinderloos', veelal gebruikt door vrouwen die bewust *niet* voor het moederschap hebben gekozen. Maar ook die termen dekken voor mij de lading niet, vanwege de afwijzing van kinderen die in deze woorden besloten ligt, maar vooral omdat ik weet dat lang niet elke vrouw het niet-hebben van kinderen als een 'bevrijding' ervaart. Waarmee deze term dus voor een (te) kleine groep van toepassing is. Ik kies daarom voor de term 'vrouw zonder kind'. Omdat het neutraal is, en benoemt wat het feitelijk is. Daarnaast blijven de vele nuances die binnen deze groep te onderscheiden zijn met deze definitie overeind. En dat er kennelijk een noodzaak bestaat waardoor vrouwen hun emotionele of sociale identiteit willen of moeten definiëren aan de hand van het moederschap, ook. Maar daar gaat het volgende hoofdstuk over.